

KAINULAINEN, Siru; KESONEN, Kaisu;
LUMMAA, Karoliina (eds).
Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin.
Vastapaino: Tampere, 2010.

Siru Kainulainen

Runoanalyysin lähtökohdat

Hämmennyksestä hahmottamiseen

Kun tarttuu runokirjaan ja alkaa selailla sen sisältöä, voi kokea hämmennyksen hetkiä.

Lukeminen saattaa tuntua jopa epämiellyttävältä ja ymmärtäminen hankalalta. Miksi runoissa on tällaista merkillisesti käytettyä kieltä ja vaikeilta tuntuvia ilmaisuja? Toisaalta runot myös houkuttelevat, ihastuttavat ja saavat ajattelemaan. Runot tarjoavat pohdinnan ja kokemisen mahdollisuuksia ja avaavat monia maailmoja.

Itselleni kävi likimain kuvatulla tavalla kun avasin Eila Kivikk'ahon vuonna 1951 ilmestyneen kokoelman *Niityltä pois* ja luin sen avausrunon:¹

TANKA-SATU

Joka kyynel on
pienen ilon otsaluu
keijun, lintusen.
– Unten kallo kierii, kuu,
yli tähtihietikon.

1. Auli Viikari (1990, 83) käyttää samaa runoa esimerkkinään käsitellessään runon kielikuvia teoksessa *Runousopin perusteet*, mutta ei käsittele kuitenkaan runoa laajasti. Olen päättänyt käyttää kyseistä runoa siksi, että se on haasteellisuus-

Runo herätti monia kysymyksiä. Millainen kyynel on pienen ilon otsaluu? Mitä kummaa tarkoittaa unten kallo ja entäpä tähtihietikko? Mikähän lienee otsikossa mainittu tanka-satu? Mikä merkitys neljännen säkeen aloittavalla ajatusviivalla on runossa?

Runoanalyysin voi aloittaa siitä ajatuksesta, että käsittelee runon piirteitä konkreettisenä, eriteltävänä aineksena. Tällaisia piirteitä ovat sana-aines, muu kieliopillinen aines eli väli-merkit – kuten vaikkapa ajatusviiva – sekä runon rakenne eli runon asettuminen tiettyyn muotoon. Viimeksi mainittua luonnehtii ensinnäkin runon rakentuminen säkeistä eli runon riiveistä ja niiden liittyminen säkeistöiksi. Konkreettinen aines merkitsee siten runon materiaa. Se muodostaa ikään kuin rakennuspuut, joihin runon lukeminen osaksi perustuu ja joiden varaan tulkinnan voi laskea. Runon konkreettiseen ainekseen tukeutuen voidaan aloittaa runon analyttinen tarkastelu.

Analyttisessa tulkinnassa ilmaistaan käsitteellisellä kielellä ymmärrys siitä, mistä runossa on kyse. Runo toimii ensisijaisesti runouden ehdoilla, mutta samalla se on kytköksissä maailmaan, jossa se kirjoitetaan ja jossa se otetaan vastaan eli luetaan. Runon tulkinta on siten rakennelma siitä, miten runo ymmärretään ja mitä sen ajatellaan merkitsevän. Analyttinen tulkinta on kuitenkin pikemminkin keskustelemaa ja avointa kuin ehdotonta ja kategorista.

SANA-AINEKSEN ERITTELY

Runon sanastoon kuuluu ensinnäkin otsikko, joka on usein hyvä lukuohje – joskaan ei yksiselitteisen luotettava, sillä ot-

nessaan kiintoisa ja antoisa ajatellen tämän luvun analyysia, jossa huomioidaan runon *useat eri piirteet*. Haluan tuoda myös esille tämän kirjan esipuheessa ilmenevän johtoajatuksen mukaisesti, että samasta runosta voidaan lähestymistavasta riippuen tehdä monenlaisia rinnakkaisia tulkintoja.

sikko voi myös asettua vastahankaan runossa muuten ilmaistua kohtaan. Lisäksi on huomattava, että runoissa ei välttämättä ole otsikkoa, mikä sekin on kokoelman kannalta kiintoisaa: ovatko kaikki runot otsikottomia? Jos näin on, voidaan pohtia runon nimeämistä ja nimeämättömyyttä. Nimeämättömyys voi esimerkiksi olla haluttomuutta johdatella lukijaa, halua olla antamatta lukuvinkkejä.

Runon otsikko on siis ehdollinen ohje lukijalle. Kivikk'ahon runossa otsikon ”tanka” merkitsee ainakin sitä, että runo on tankamuotoinen eli se sisältää viisi säettä siten, että kussakin säkeessä on tietty määrä tavuja [5 – 7 – 5 – 7 – 7].² Tanskaa runon muotoa jäsentävänä tekijänä käsittelem jäljempänä. Otsikon ”satu” puolestaan viittaa vähintäänkin siihen, että kyseisellä runolla on jokin suhde toiseen tekstilajiin, satuihin.

Otsikon jälkeen on hyvä pohtia runon muuta sana-ainesta. ”Tanka-sadussa” havainnollistuu, miten runon kuvakieliset ja muut ilmaisut luovat tulkintaa valottavan verkoston.³ Esimerkiksi kyynel ja pieni ilo kytketään pienikokoisten olentojen eli keijun ja linnun otsaluuhan. Otsaluu rinnastuu unten kalloon, joka puolestaan liitetään kuuhun. Kuu taas kierii tähtitaivaalla, joka ”tähtihietikko”-kielikuvassa yhdistyy hiekkaiseen maahan.

Runon sana-aineksessa lähdetään siis liikkeelle pienistä asioista. Ne kasvavat mielikuvituksen maailmaan kuuluvan keijun ja unten sekä näihin liittyvän mutta samalla aivan oikeasti

2. Tankamuodosta kuten muistakin määrämittaisen runon säännöistä ja vaihtelusta tämän kirjan luvussa ”Metrumin merkityksiä”.
3. Kielikuvista tarkemmin ks. tämän kirjan III osio. ”Tanka-sadun” kielikuvia on mahdollista tarkastella Auli Viikarin tapaan verkostona. Viikarin (1990, 83) näkökulma on, että ”Tanka-sadussa” kuvakieliset ilmaisut verkottuvat, toimivat vuorovaikutuksessa ja jäsentyvät runon lopussa uudeksi metaforaksi. Metaforasta ks. tämän kirjan luku ”Monimerkityksinen metafora”. Kielikuvien verkotumista voi tarkastella myös metonymisenä ketjuna (esim. Haapala 2003, 144–182). Metonymiasta ja metonymisyydestä ks. tämän kirjan luku ”Metonymia – metaforaan liittyvä kielikuva”.

olemassa olevan taivaankappaleen eli kuun myötä tähtitaivaaksi asti. Suunta on vähäisestä kohti suurta avaruutta, konkreettisesta abstraktiin. Ajatuksellisesti runossa liikutaan pienestä yksityiskohdasta äärettömyyteen. Toisaalta koukkaukset sadun maailmaan kuuluvaan olentoon kuten myös unien täyttämään (pää)kalloon tai unessa nähtyyn kalloon murentavat lineaarisista tai loogista etenemistä. Lisäksi runon päätöksessä on yllättävä yhdyssana ”tähtihietikko”, joka liittää yhteen taivaan ja maan. Tätä taivaan ja maan yhdistelmää ilmentää lisäksi maan päällä keikkuvan satuhahmon eli keijun rinnastaminen pie-
neen lintuun. Lintu on konkreettisesti havaittavissa oleva eläin, mutta sen elämänpiiri on ihmistodellisuudesta poiketen ylhäällä ja ilmassa, siipien varassa.

Runossa monenlaisten ja keskenään erilaistenkin asioiden rinnastukset kielivät myös jännitteistä. Niitä muodostavat suru ja ilo, sadun maailma ja unten ulottuvuus sekä vähäinen ja äärettön. Lopuksi päädytään takaisin maanpinnalle, johon ”tähtihietikko”-ilmauksen jälkimmäinen osa viittaa. Samalla ilmaus antaa mahdollisuuden kuvitella jonkinlaisen uuden alueen tai todellisuuden, jossa hiekka ja tähdet yhdistyvät.

Sana-ainesta koskevan analyysin perusteella voitaisiin alustavasti ajatella, että runon ilmaisut linkittyvät toisiinsa, mutta sanojen ja kuvien ketju ei muodosta suljettua piiriä. Runosta ei voikaan varmuudella sanoa ainakaan vielä, *mistä siinä tarkkaan ottaen on kyse* eli miten runoa olisi nimenomaisesti tulkittava. Pitäisikö siis tyytyä siihen, että runo vain ”on” jotakin sellaista, jota ei voi toisin ilmaista?

AJATUSVIIVAN DYNAMIIKKA

Sanaston erittelystä analyysia kannattaa kehittää eteenpäin. ”Tanka-sadun” analyysissa huomio voidaan kiinnittää esimerkiksi neljännen säkeen alussa olevaan välimerkkiin, ajatusviiv-

vaan. Ajatusviiva luo runoon väistämättä tauon, joka saa lukijan pysähtymään. Kolme ensimmäistä säettä luovat keveän, sadunomaisenkin tunnelman, kun taas kaksi viimeistä säettä viittaavat sanastollisesti laajempiin, avoimpiin ja samalla käsitteellisiin seikkoihin. Ajatusviivan merkitsemää taukoa seuraa nimittäin hyppäys ”unten kalloon”, joka sitten linkitetään kuuhun, taivaaseen ja, kuten todettua, takaisin maahan.

Ajatusviivan luoma tauko painottaa ja tehostaa sitä, mitä sen jälkeen sanotaan. Siten voi tehdä sen huomion, että runossa *ajatusviiva* ja ”unten kallo” yhdessä toimivat jonkinlaisena tihentymänä runon kiinnostavasta paradoksaalisuudesta. Näiden elementtien myötä runon erilaiset elementit, välimerkki ja sana, kytketään yhteen. Ajatukset ja uni molemmathan si-
joittuvat jossakin mielessä ihmispään sisälle, mutta silti ne voivat tavoitella etäisiä avaruuksia tai koskettaa ihmisen salatuinta sisintä. Ajattelu ja unet ulottuvat laajoihinkin abstraktioihin, mutta ne ovat silti luonteeltaan erilaisia toimintoja. Ajattelu on tietoista ja tahdonvaraista, unet sen sijaan tiedostamattomia ja tahdosta riippumattomia.

Edellä kuvattuun dynamiikkaan liittyy runon kaksi ainokaisista predikaattia, ”on” ja ”kierii”. Ensimmäinen näistä voi merkitä passiivisesti ilmaistua olemista vailla näkyviä toimia, jälkimmäinen puolestaan aktiivista liikettä. Liikkuminen viittaa myös tietoiseen, tahdonvaraiseen ja rationaaliseen toimintaan, jota ajattelemisenkin edustaa. Unennäköä määrittää sen sijaan vastaanottava ja passiivinen oleminen. Liikettä ja ajattelua ohjaa usein jonkinlainen päämäärä, ja siten niitä voidaan luonnehtia rajallisiksi toiminnoiksi. Oleminen ja erityisesti unennäkö ja unelmointi puolestaan merkitsevät avoimuutta useille vaihtoehdoille ja sattumille, jotka eivät välttämättä rakennu aukottomalle logiikalle. Kiinnostavaa on, että nämä molemmat aspektit elävät runossa yhtä aikaa, eli toinen ei sulje pois toista: jännitteisyys aktiivisen ja passiivisen, vastaanottavan ja

toiminnallisen sekä tietoisien ja tiedostamattoman välillä kytkeytyy runossa ristiin. Siten käsitteellinen ja tahdonvarainen limittyä tiedostamattomaan ja passiiviseen.

Runon sanaston analyysin perusteella vähäisen ja äärettömän, maan ja taivaan, keijun ja lintusen sekä ajattelun ja unien keskinäisten kytkentöjen nimittäjänä on ainakin yksi yhdistelmä, nimittäin epätodellinen ja todellinen. Se merkitsee runossa konkreettisen ja havaintoihin perustuvan liittymistä yhteen monitulkintaisen symbolisen ja kuvitteellisen kanssa. Nämä alueet risteytyvät ja asettuvat keskinäiseen suhteeseen.

Näin ajatellen voi sanoa, että runossa on kyse epätodellisen ja todellisen välisestä suhteesta. Ovatko unet epätodellisia, ja onko vain näkyvä ja käsin kosketeltava maailmaa merkitsevä? Entä kuinka paljon elämäämme leimaavat uskomukset, luulot, olettamukset ja kuvitelmat, jotka ovat sukua juuri runoudelle fiktiivisenä toimintana? Ehkä onkin niin, että runo eli unen näön ja uneksinnan sukulainen ja sanallisen toiminnan erityinen muoto esittää jotakin sellaista, joka vaikuttaa käsitteellisen, tietoisien ja loogisen ajattelun lomassa, väleissä ja marginaaleissa.

Analyysin kannalta on kiinnostavaa kysyä, mikä näiden asioiden, epätodellisen ja todellisen, keskinäinen suhde on. Tähän liittyy Shira Wolosky esittää ajatuksen siitä, että runo merkitsee epäsynteettisyyttä, jossa juuri mielikuviutus ja todellisuus tuntuvat vaativan toisiaan.⁴ Runossa muotoutuu toisin sanoen suhdejärjestelmä, joka koskee sitä, mikä on kuviteltua eli epätotta, mikä taas totta ja konkreettista. Olennaista tässä ajattelumallissa on, ettei runo sulkeudu synteettiseksi, ehyeksi ja valmiiksi kokonaisuudeksi, vaan jää pikemminkin avoimeksi

4. Wolosky 2001, 191–194. Woloskyn teoksessa on myös erinomainen lähdeluettelo, jonka avulla pääsee kansainvälisen runoudentutkimuksen perusteosten äärelle. Samoin kirjassa on hyvä ja tiivis runoanalyysin käsitelmääritelmiä osasto.

kysymykseksi. Tämä ajatus tukee käsitteellisesti alustavaa tulkintaani siitä, mistä ”Tanka-sadussa” on kyse. Runon voi tulkita tuovan esille pohdintaa siitä, että käsitteellisen ajattelun logiikan vankilan eli *näennäisen* aukottomuuden tai tarkan määräytyneisyyden – siis empiiriseksi todeksi uskomamme – asioitten tilan voisi murtaa unen ja myös runon – eli sumeana epätotena pitämämme – keinojen avulla. Tällöin voi paljastua rikkaampi, avoimempi ja moninaisempi todellisuus kuin se, mitä ajattelemme arjen painolastiksi ja raskautukseksi, merkityksettömäksi rutiiniksi. Ajatusten, unelmien ja sanojen voimin on kukaties mahdollista kurottaa kohti ääretöntä vapautta.⁵

RUNON MÄÄRÄTTY RAKENNE

Edellä kuvattu analyysi ja sen mahdollistama tulkinta on kuitenkin edelleen puutteellinen. Sanaston analyysin avulla voidaan tavoittaa runon aihe.⁶ Näin ohitetaan kuitenkin kaksi olennaista seikkaa, jotka runossa kietoutuvat toisiinsa. Runon

5. Tässä esitettyä tulkintatapaa kuvaa se, että tutkin runoa *metalyrisenä* eli runona, joka käsittelee runoutta, runouden kirjoittamista ja sen merkitystä. Metalyrisinen runo viittaa aina tavalla tai toisella rooliinsa taiteellisenä objektina (Oja 2005, 107, 108). Auli Viikarin (1998, 282–285) mukaan metalyriikka merkitsee runoa, joka reflektoi itseään ja lukijasuhdettaan, mikä näkyy selvästi myös länsimaisen lyriikan historian varhaisvaiheissa. Viikari liittää metalyrisyyteen näin ollen myös lukijan eli tulkitsijan panoksen. Tässä kirjassa myös edempänä tuodaan esille tulkintoja, joissa metalyrisyydellä on sijansa koskien nimenomaan *luku- ja tulkintatapaa*. Tällainen painotus ei merkitse, että runoja on välttämättä tulkita metalyrisinä, mutta se on mahdollisuus, jonka erityisesti viimeaikainen runontutkimus kuten ehkä 1990-luvun runouskin näyttäisivät nostaneen etualalle. Metalyrisessä tulkinnassa kyse on tietynlaisesta tunnistamisesta, joka vaatii tulkitsijaa. On lukijan pääteltävissä ja päätettävissä, mikä runon piirre tai ilmaisu mielletään sellaiseksi, että se viittaa runouteen tai runouden käsittelyyn tavalla tai toisella. Runon ilmaisu ei välttämättä itsessään tai sinällään esitä sitä suoraan.

6. Aiheesta ks. tämän kirjan luku ”Aihe, motiivi, teema ja topos”.

erittelyn kannalta nimittäin runon rakenne on merkitsevä piirre. Sanallisen aineiston lisäksi on siis tarkasteltava runon muotoa. Siihen liittyen on syytä pohtia, miten runosta muodostuu sanoista rakennettu verkko, joka vaikuttaa lukijaansa eli luo tunnelmaa, sävyä ja ilmapiiiriä, jonka runosta aistimme.

Usein varsinkin epämuodollisissa keskusteluissa runoista – kuten muistakin kaunokirjallisista teksteistä – käytetään ilmaisuja, jotka viittaavat suoraan siihen, että runot vaikuttavat emotionaalisesti, aistimellisesti ja muilla tavoin. Runot tuntuvat, vaikuttavat ja koskettavat, kielteisesti ja myönteisesti. Runoutta pidetäänkin usein tunteiden, aistimusten ja muuten vaikeasti tavoitettavien asioiden ilmaisulajina. Runo voi toki jättää lukijansa kylmäksi ja välinpitämättömäksi. Analyytisessä runontulkinnassa tällaisiin seikkoihin puuttumista on yleensä vältelty, mutta näkemys runon tunnevaikutusten merkityksestä on historiallisesti muotoutunut.⁷

Minkälaisesta tunnelmasta ”Tanka-sadussa” sitten on kyse? Kiinnostavana kuriositeettina voidaan pitää, että 1950-luvun alussa kyseistä runoa luonnehdittiin ”puhtaaksi tunnelmarunoksi”.⁸ Kuten toisaalta jo edellä tuli ilmi, tulkintani mukaan myös käsitteellinen pohdinta liittyy runoon. Samalla sanat itsessään luovat tietynlaista tunnelmaa öisine maisemineen, kevine keijuineen ja kierivine kalloineen. Toisin sanoen runolla on tunnelmansa, jota luo sanastollisen aineksen lisäksi muu ilmaisullinen verkosto. Viimeksi mainittu on nähtävillä siinä jännitteisessä dynamiikassa, jota runossa on, eli liikkeessä rinnakkaisuudesta toiseen, maasta taivaaseen, pienestä suureen ja abstraktista konkreettiseen.

Sivumennen voi kysyä, kenen tunnelmasta on kyse. Ensi tuntumalta voisi sanoa, että runossa on puhe yleisesti öisestä

7. Pearce 1997, 4–7.

8. Tunnelmista puhuttiin muutenkin kokoelman vastaanotossa, ks. esim. Armo Hormia *Aamulehdessä* 13.11.1951 otsikolla ”Kirkastunutta runoa”.

mietintätuokiosta, jossa arkinen ja todelta tuntuva heittävät häränpyllyä ja jossa vähäiset asiat saattavat kasvaa äärettömiksi (mihin liittyy arkinen sananparsii siitä, miten aamu nauraa öisille ajatuksille ja teoille). Toisaalta runossa voi ajatella olevan kokija/ajattelijaa, joka ikään kuin piiloutuu ja jättää persoonitumatta runon minäksi saati henkilöahmoksi. Tässä kohden en kuitenkaan paneudu siihen.⁹

Runon vaikutuksia pohtiessani palaan jo aiemmin esille ottamaani ajatusviivan kysymykseen. Ajatusviivan vähimmäismerkitys on siinä, että se kutsuu lukijaa pysähtymään ja korostaa tauon jälkeen sanottua. Samalla ajatusviiva, ei-sanallinen merkki runon osana, kääntää katseen runon merkkiluonteeseen: yksi merkki voi sekä merkitä konkreettisesti ja kieliopillisesti jotakin täsmällistä että luoda tauon avulla lukijalle mahdollisuuden pysähtyä, keskittyä ja terästäytyä. Toisaalta ajatusviivalla ei ole äänteellistä tai samantapaista sopimuksenvaraisista sisältöä kuin sanoilla, vaan se tulkitaan aina kontekstuaalisesti, suhteessa sitä edeltävään ja seuraavaan. Samalla tavoin runon muotorakenne on merkitsevä, sillä se on sekä konkreettisesti osoittamassa sitä, miltä runo kirjan sivulla näyttää, että samalla symboloimassa jotakin, joka suhteutuu sanalliseen ja muuhun ilmaisuun. Kontekstuaalisuus on ulotettavissa lukijaan: lukijaa tarvitaan tulkitsemaan tämä aukko, tauko ja hiljainen, omaa äänneainesta vailla oleva merkki. Siten runo vaikuttaa lukijaan kutsumalla hänet mukaan runoon. Samalla ajatusviiva pysyy kuitenkin nimenomaan kirjoitettuna merkinä, mikä viittaa juuri siihen, että luettavana oleva runo on kirjoitusta.

Runomuotoon liittyy *äänteellisyys*. Sitä voidaan pitää yhtenä olennaisena runon tunnelman ja rytmin luojana.¹⁰ Kivikk’ahon

9. Runon puhujasta ks. tämän kirjan luku ”Runo puheena ja runon puhujat”.

10. Äänteellisyttä käsitellään tämän kirjan II osiossa.

”Tanka-sadussa” on paljon sointuisaa äänneainesta, joka muodostuu pitkistä vokaaleista ja diftongeista sekä sanastosta, joka viittaa traditionaaliseen lyyriseen¹¹ perinteeseen (kyynel, keiju, lintunen, kuu, tähtihietikko). Lyyrisuus tuo runoon lempeyttä ja keinvuorua laulullisuutta. Toisaalta sanat ”otsaluu” sekä ”untien kierivä kallo” ovat omiaan luomaan hieman kolkkoakin tunnelmaa viitatessaan öiseen pimeyteen, kenties jopa painajaisuniin ja pääkalloon.

Tunteita ja muuta vaikuttavuutta eli affektiivisuutta voi jäsentää runon *säerakenteen* avulla. Ensimmäiset kolme säettä suovat lohtua; surun kyyneleeseen ei ole vailla yhteyttä iloon. Kaksi viimeistä säettä puolestaan käynnistävät aivojumpan, joka kiinnittää lukijan runoon ja vaatii häntä paneutumaan uudelleen edellä sanottuun. Pohdinta tuottaa monille lukijoille tyydytystä – tai vastaavasti torjuntaa runoa kohtaan, koska se ei suostu sanomaan asioita suoraan tai tarjoamaan ydintään vaivatta. On älyllisesti virikkeellistä ja haasteellista antautua luomaan runossa annettujen vihjeiden perusteella kuvitelmaa siitä, minkälaisesta (mielen)maisemasta on puhe. Toki pohdinta voi johtaa vaikutelmaan siitä, että runo ei tarjoa ratkaisua vaan nimenomaan vaatii lukijan aktiivista osallisuutta tulkintaan, eli lukija ei voi vain passiivisesti nautiskella tekstistä. Mielihyvää saattaa tuottaa puolestaan se, että runon päätöksessä palataan takaisin maanpinnalle eikä jäädä yleisiin tähti-taivaan sfääreihin. Ylevöitettyyn kauneuteen eli subliimiin voi olla ahdistavan vaikea kurottua, ja nykylukijasta sellainen tuntuu usein pateettiselta tai kiusallisen juhlalliselta.

11. ”Lyyriinen” tarkoittaa tässä melodista, äänneellisesti ja lauserakenteeltaan sointuvaa runoutta. Toisinaan ”lyriikalla” viitataan laulettuun lyriikkaan kuten esimerkiksi *Kantelettaren* runoihin. Joskus lyriikasta puhutaan erityisesti rock-musiikin sanoitusten yhteydessä, mikä liittyy englanninkieliseen sanaan *lyrics*, joka merkitsee nimenomaan minkä tahansa laulun sanoja. Toisinaan lyriikka-sanaa käytetään synonyyminä ”runoudelle”.

Samalla epätodellisen ja todellisen ratkeamattomuus saostaa sekalaisten tuntemusten soppaa. Epäilemättä ”Tanka-satu” vaikuttaa minuun monella tavoin. Edelleen olen epävarma siitä, onko runossa kyse sittenkään runollisen vapauden äänitorvena esiintymisestä, varsinkaan kun runo koko ajan osaksi pysyy maanpäällisessä ja konkreettisesti merkitsevässä maailmassa. Edelleen jokin sävy jää tavoittamatta.

Tässä vaiheessa runo itse tulee jälleen apuun. Enhän ole nimittäin vielä pohtinut *tankamuodon* merkitystä. Usein juuri sanastoanalyysi on ensimmäinen, jonka lukija tulee tehneeksi, ja se saattaa lukijan tulkinnan käsitteellistämisen kannalta jo hyvään alkuun luodessaan käsityksen runon aiheesta. Luettaessa rytmi, jota tankamuoto tässä runossa jäsentää, koetaan kuitenkin samanaikaisesti runon sanojen käsittämisen rinnalla.

Tankassa on kyse määrämittäisestä rytmistä, joka poikkeaa monista muista runomitoista siinä, että se ei vaadi loppusointuja eli riimejä, mutta sallii ne, joskin suomenkielisessä tankarunoudessa riimejä käytetään harvoin. Kivikk’ahon runossa ensimmäisen ja viimeisen säkeen ”on” sekä toisen ja neljännen säkeen ”luu” ja ”kuu” muodostavatkin loppusointuparit. Yhtäältä runo siis noudattaa määrämittä, toisaalta se tekee siihen ylimääräisen säännönmukaisuuden loppusoinnuilla.¹² Lisäksi runo koostuu kahdesta kieliopillisesti ehyestä virkkeestä, joissa välimerkit ja isot kirjaimet ovat kohdallaan. Syntaktinen eheys ja toteavuus antavat vaikutelman määrätietoisesta äänensävyistä. Määrämuotoisuuteen lajin kannalta viittaa osaltaan otsikon ”satu”: sadut ovat muodoltaan useimmiten suljettuja, eli niissä on esimerkiksi lähes aina suljettu loppu. Niin tankassa kuin sadussakin on kyse sääntelystä, sillä tanka on määrämuotoinen runo ja sadut puolestaan kertomuksia, joihin

12. Runo on luettavissa myös trokeisena; trokeesta tarkemmin ks. tämän kirjan luku ”Metrumin merkityksiä”.

kuuluvat vakiintuneet käytännöt. Toteavasta määrätietoisuudesta ja määrämuotoisuudesta poiketen ”Tanka-satu” viittaa sana-ainekseltaan kuitenkin jännitteiseen ratkeamattomuuteen ja jopa vapauteen. Samalla se noudattaa tankamuotoa tavumääräisesti, mutta kenties myös muokkaa sitä omiin tarpeisiinsa loppusointujen eli ikään kuin liiallisen, (yli)korostuneen säännönmukaisuuden avulla.

KOHTI HENGITTÄVÄÄ TULKINTAA

Edellä esitettyjen analyyttisten erittelyjen välitilinpäätöksenä voi hyvin todeta, että ”Tanka-sadun” moninkertainen määrämuotoisuus luo runon selkärangan ja jäsennyksen eli vapauden ehdot ja rajat. Ehkä juuri tämä jännite aiheuttaa itselleni tietyn alakuloisuuden sävyn, jota en ole aiemmin osannut eritellä tai ilmaista analyyttisesti. Vapauden ehdollisuuden ajatteleminen aiheuttaa melankolisuutta.

Tiivistetysti sanottuna runomuoto (runon rakenne, äänteet, kieliopilliset merkit, rytmi ja mitta) suitsii ”Tanka-sadussa” sanojen luomaa epämääräisyyttä, dynaamisia liikekaaria sekä ääretömyyden tuntua. Tankamuoto osoittaa rajoihin, joita runonkin kielenkäyttö asettaa. Näin tulee näkyväksi se, että runoajatusten ja unien huimat liikkeet ovat väistämättä kielen asettamien sääntöjen alaisia, kun niistä kirjoittaa. Runo on siis kieltä, jolloin sen on alistuttava ymmärrettävyyden ja kommunikatiivisuuden sopimusten ja ehtojen alaisiksi. Vaikka sääntöjä voidaan muuttaa ja uudistaa – mitä Kivikk’aho tekee kyseisessä runokokoelmassa¹³ – kieli on sidoksissa siihen, mitä on mahdollista tai mahdotonta sanoa.

13. *Niityltä pois* on yksi vedenjakaja suomalaisen runouden modernismin vaiheissa (Kunnas 1981, 101). ”Tanka-sadun” rinnalla voisi hyvin lukea Eila Kivikk’ahon kyseisen kokoelman päätösrunoa ”Vaikeampaa kuin laulu”, joka alkaa seuraavasti: ”Oli kerran lintu, / joka opetteli puhumaan. / Ja se oli vaikeampaa kuin lau-

Tulkintani ”Tanka-sadusta” on siten se, että runon määrämuoto asettuu kysymään sanaston perusteella tulkitsemaani unen, sanan ja runon vapautta. Vaikka runoudella monimerkityksisenä sanataiteen lajina on potentiaalinsa juuri monitulkintaisuuteen liittyvän avoimuuden vuoksi, vapaus esiintyy ja ilmenee aina kuitenkin joissakin rajoissa. Viimeistään vastaanotto, lukijan tulkinta, rajaa jollakin tavoin avoimuutta ja vapautta; runosta ei voi tehdä minkäläistä tulkintaa tahansa. On sanottu, että ”kissa” viittaa neljalkaiseen, karvaiseen ja hännäkääseen eläimeen, vaikka samaan aikaan sen olemusta ja luonnetta voidaan toki tulkita monilla tavoin symbolisina ja metaforisina.¹⁴ Näin siis kissan yleisesti tunnistettaville piirteille annetaan moninaisia ja keskenään kenties ristiriitaisiakin merkityksiä. Toisin sanoen todellisuus ja mielikuviutus kytkeytyvät epäsynteettisesti, ratkeamatta ja suhteessa toisiinsa. Se mikä on merkittävintä, ei välttämättä liity kissan neljään jalkaan vaan vaikkapa oletukseen sen petomaisesta tai itsenäisestä luonteesta.

Tällä tavoin ajatellen ”Tanka-satu” jää edelleen ratkeamattomaksi kysymykseksi siitä syystä, että kumpikaan – vapaus tai rajat – ei lopulta kumoa toistaan tai sulaudu toiseen toiseensa. Tuloksena ei ole ehyt, suljettu kokonaisuus, joka esittäisi ehdottoman väitteen. ”Tanka-satu” kysyy siten runon ja kielen rajallisuuden ja rajattomuuden, toden ja mielikuvituksen suh-

lu.” Aloitus- ja päätösrunot voivat olla kokoelman nimirunon ohella keskeisiä koko kokoelman jäsentämistä ajatellen. Ainakin ne usein tulkitaan huomionarvoisiksi. Ensimmäistä runoa voi pitää tärkeänä esimerkiksi siksi, että kokoelman aloittavana runona sillä on lukuvihjeen tapainen merkitys: kaikki sen jälkeen tulevat runot luetaan ikään kuin aloittavaa runoa vasten tai sen lävitse. Päätösrunoa puolestaan pidetään joskus tärkeänä siksi, että se sanoo kokoelman ”viimeisen sanan”. Ei pidä kuitenkaan yksinkertaistaa ensimmäisen ja viimeisen runon lukuohjeistavaa voimaa; ne saattavat olla myös ristiriitaisia muuhun sisältöön nähden.

14. Ks. tämän kirjan III osio, jossa käsitellään kuvakielisyyttä.

detta, jonka muotoiluun ja tulkintaan lukijan on otettava osaa. Ratkeamattomuus ja suhteellisuus, vapauden materiaaliset ja merkitsevät rajat, jotka kuitenkin jäävät osin määrittymättä, ovat tulkintani mukaan tämän dialogin ytimessä.¹⁵

Niin sisällön kuin muodonkin analyysi kytkeytyy vaikutuksiin, joita runo lukijassaan aiheuttaa. *Yhdessä runon sanasto ja muoto muodostavat runoaineksen, joka konkretisoituu tulkinnaksi lukemisen ja analyysin kuluessa.* Siten sanataiteellisesta luomuksesta eli runosta muotoillaan analyytinen hahmo, joka oikeuttaa ja perustelee tulkinnan. Lukijan panoksena on se, mitä hän ajattelee, tuntee ja kokee käydessään eritellen läpi runon piirteitä esimerkiksi edellä kuvatulla tavalla. Runo tarjoaa runsain mitoin aineksia sen suhteen, miten sitä on mahdollista analysoida. Analyysin ulottaminen tulkinnaksi on samalla lukijan varassa.

Runo ei sisällä omia tulkintojaan, vaan siihen tarvitaan lukijaa: tulkintaa ja merkityksiä luodaan ja muotoillaan analyysin kuluessa.¹⁶ Siksi runo elää ja hengittää lukijan hetkessä, ajassa ja tilanteessa. Näin ollen edellä esitetty Woloskyn ajatus runosta totta ja mielikuvitusta sisältävänä merkitsee sitä, että runo on jännitteinen, dynaaminen ja epäsynteettinen ilmaisuverkosto, jonka rakentamiseen, muotoilemiseen ja nimeämiseen analyytinen lukija tulkinnallaan osallistuu. Kun runon analyysi on perusteltu, se oikeuttaa lukijan tekemän tulkinnan. Tulkinta on kuitenkin osittainen ja suhteellinen.

MONINAISIA VAIKUTUKSIA

Runonlukijoiden kannattaa pysähtyä hämmennyksen ja vaikutusten hetkiinsä ja pohtia niiden merkitystä. Mikä runossa on

15. Tätä voi pitää tulkintani mukaisesti runon teemana. Teemasta ks. tämän kirjan luku "Aihe, motiivi, teema ja topos".

16. Viikari 1998.

outoa, merkillistä ja korostunutta, ja toisaalta, mikä siinä houkuttelee, ärsyttää ja kutkuttaa? Kyse voi olla pienestä, mutta tulkinnan kannalta olennaisesta seikasta. Edellä esitetyssä ajatusviivalla on tärkeä osa, joka perustuu ensinnäkin merkin konkreettisuuteen *ajatusviivana*, toisekseen sen kontekstuaalisuuteen eli ympäristösidonnaisuuteen, kolmanneksi sen merkitykseen tauon ja hiljaisuuden tilana ja vielä neljänneksi merkin kurottumiseen kohti lukijaa, jonka on osallistuttava merkin "täyttämiseen". Näin runo avautuu kohti lukijaansa monella tavoin vaikuttaen, ja näin erot tulkintojen välillä voivat tulla esiin.

On olennaista huomata, että eri asioita painottamalla ja analysoimalla saadaan aikaan erilaisia tulkintoja. Kokeiluja kannattaa tehdä. Entäpä jos Kivikk'ahon runossa onkin kyse lohdusta murheelliselle? Tai ajatuksesta ja kehotuksesta paeta surua unten ja kuvittelun maailmaan, joka voi täytyä tähtihietikoista ja muista ihmeellisistä asioista? Runon määräämää ja sanastoa voi lähestyä jostakin toisesta näkökulmasta kuin itse tein.

Erilaisia runoja on analysoitava eri tavoin. 2000-luvun runous saattaa olla keinoiltaan ja tavoitteiltaan hyvinkin erilaista kuin 1950-luvun alun runous. Paitsi että runon ensisijainen ympäristö on kokoelma, jossa se ilmestyy, kukin runo limittyy osaksi muuta aikansa runoutta. 2000-luvulla kirjoitetaan muun muassa runoa, jota leimaa surrealistisuus, huumori, absurdus sekä tietynlainen litteys ja pinnanomaisuus. Samalla proosaruno on noussut vahvasti vapaan säerytmin rinnalle eikä mittallisenkaan runo ole aivan harvinainen. Toisinaan itse kieli voi runoissa merkitä enemmän kuin se, mitä sanat tarkoittavat. Epäilemättä lukija kuitenkin mielellään etsii runosta monenmoista tarkoitusta. Lukija voi harvoin olla pohtimatta sanojen sisältöjä ja tarkoitteita, viittaussuhteita ja merkityksiä. Toisin sanoen lukija tahtoo tulkita runon merkityksiä, mitä voi pitää runonlukemisen vahvana konventiona.

Runoa luonnehtii usein avoimuus ja monitulkintaisuus. Se merkitsee sitä, että runo pikemminkin kysyy kuin vastaa. Tulkinnan kannalta se tarkoittaa, että voi olla parempi eritellä monia runon piirteitä eri puolilta ja pitää mielessään useampia tulkinnan tapoja kuin liian äkkiä pitäytyä yhdessä vaihtoehdossa. Tässä puolestaan apuna voisivat olla muiden lukijoiden – vaikkapa kriitikoiden ja kirjallisuudentutkijoiden – analyysit ja tulkinnat. Oma lukutapa syvenee ja avartuu, kun sitä suhteuttaa analyttisesti muihin. Runo ei siis tuhoudu lukemalla, analysoimalla ja tulkitsemalla, vaan päinvastoin se siten jatkaa ja laajentaa elinkaartaan. Näin runo saa uudenlaista tarttumapintaa ja uusia kerroksia. Paitsi että esimerkiksi 1950-luvun alussa runoja kirjoitettiin, niitä myös luettiin eri tavoin kuin nyt. Lukeminenkin suhteutuu siten aikaansa.

LUKIJA EI OLE YKSIN

Runon ja lukijan välinen vuorovaikutus tapahtuu osaksi kuvitteellisen ja osaksi kielen inhimillisen yhteyden mahdollistavalla alueella. Runon lukeminen ja analysointi on osa *poettista* eli runoutta ja sen sääntöjä, traditiota ja konventioita koskevaa aluetta.¹⁷ Siinä ovat samalla kertaa mukana konkreettisesti viittaussuhteet asioihin, olioihin ja elämään sekä lukemisen tilanne, joka on yhtä aikaa sekä materiaalista tekemistä ajassa ja paikassa että kuvittelua edellyttävää, avoimen vastaanottavaa ja aktiivista tulkintatyötä.¹⁸

17. Hökkä (2001, 8) määrittelee *poetiikan* seuraavasti: ”Poetiikka on kiinnostunut siitä, miten tehdään nautittava taideteos. Runouskäsitteen (väljempi käsitys) tai poetiikan (muotoiltua oppia, teoriaa) alueelle tullaan heti, kun aletaan pohtia runon luomisen luonnetta, ehtoja, keinoja ja vaikutuksia.”

18. Karoliina Lummaa (2005, 36) kirjoittaa runoilmaisujen yhtäaikaisesta *referentiaalisuudesta* ja *fiktiivisyydestä*, mikä sivuaa runossa sanotun kaksinaisuutta, sen suhdetta konkreettisiin asioihin ja toisaalta poeettiseen mielikuvitukseen. Runon-

Runouden voi ajatella tähtäävän moninaisuuteen ja itsestäänselvyyksinä pidettyjen asioiden kuten sanojen, ilmaisujen ja merkkien merkitysten problematisoimiseen. Samalla runouden voi huomata tavoittelevan jotakin sellaista ”todellisuutta”, joka esiintyy arjessa vain välähdyksinä, unina, hankalasti hahmotettavana asioiden kerroksellisuutena ja samanaikaisuutena tai epämääräisinä tuntemuksina, oivalluksina ja kytköksinä. Ehkä runouden lukeminen ja tulkinta siksi on niin haasteellista ja nautinnollista, miksei ärsyttävääkin. Tätä monenlaista ratkeamattomuutta ja vuorovaikutusta lukija kykenee jäsentämään ja hahmottamaan erittelevän analyysin avulla. Sitä varten tarvitaan tieteellistä tietoa analyysikäsitteistä sekä harjaantumista ja runojen lukemista. Mutta lukijan *yksilöllinen* panos merkitsee myös. Kuinka yksilöllistä se sitten on?

Vesa Heikkinen kirjoittaa kriittisen lukutaidon merkityksestä yleisemmin seuraavaa: ”Lukemista on hyvä ajatella kirjoittamisen kannalta. Jokainen teksti on tulosta kirjoittajan tai kirjoittajien tekemistä tietoisista tai tiedostamattomista valinnoista. Jokaisella tekstillä pyritään kielenkäyttötilanteissa johonkin. Jokaiseen tekstiin kirjoittuu yleisempiä merkityksenmuodostumistapoja ja yhteiskunnallisia käytänteitä.”¹⁹ Näin runon aines, joka runossa tuntuu ja vaikuttaa lukijaan, on väistämättä sidoksissa aikaansa ja sen tarjoamiin tulkinnan mahdollisuuksiin. Huomionarvoista on, että sama koskee lukijan yksilöllisenä pitämää lukemistilannetta: analyysi ja tulkinta kuten myös runon tunnelmat ja sen lukijassaan aiheuttamat tunteet muotoutuvat osana sekä yleisiä merkityksellistämisen ja

kin sanojen voi siis havaita viittaavan konkreettiseen, ympäröivään todellisuuteen, mutta kyse on samalla fiktiivisestä tunnistamisesta. Se tapahtuu poeettisen taideteoksen ehdoilla, vaikkakin on osaksi aina sidoksissa materiaaliseen maailmaan ja sen konkreettisiin ehtoihin.

19. Heikkinen 2002, 6.

arvottamisen tapoja että yhteiskunnallisia ja kulttuurisia käytänteitä.

Yllä esitetyn, Eila Kivikk'ahon "Tanka-satua" koskevan analyysini näkökulmana on niin sanottu runouden ja runousymmärryksen postmoderni tai jälkimoderni tilanne, koska korostan runon ratkeamattomuutta ja sen välillistä suhdetta maailmaan. Suomenkielisen modernistisen runouden valtakaudella (laajasti ymmärtäen 1950–1970-luvuilla) etsittiin erityisesti runon kuvan ja ajatuksen kiinteää yhteyttä ja eheyttä ja jopa kielen autonomiaa ja itsenäisyyttä. Postmoderni runous sen sijaan on jälleen kiinnostunut runojen viesteistä ja rakenteellisesta kokonaisuudesta sekä avoimesta muodosta, prosessinomaisuudesta ja epärunollisista aineksista.²⁰ Teoretisoinnin kannalta se on merkinnyt lukemisen moneutta: useat eri analyysitavat ja tulkintareitit ovat mahdollisia ja rinnakkaisia.²¹ Nykyään puhutaankin lukutavoista, millä tarkoitetaan, että lukeminen on tilannesidonnaista eli se liittyy aikaansa ja olosuhteisiinsa. Tietty tulkinta on näin ollen aikansa ja paikkansa lapsi.

Tilannesidonnaisuuteen eli kontekstuaalisuuteen kuuluu lisäksi, että runojen lukeminen on sukupuolittunutta: analyysi- ja tulkintatavat voivat viitata hierarkkisesti järjestyneeseen kulttuuriseen epätasa-arvoon. Näin esimerkiksi epiteetti "hyvä" tai jokin tietty runon piirre, kuten runoudelta usein vaadittu kielen ja muiden runokeinojen uudistaminen, on helposti liitetty miesten toimintaan ja miehisyteen, "huono" tai "epäkiinnostava" puolestaan naisille kuuluvaksi ajateltuun alueeseen ja siihen, mikä mielletään naiseudeksi.²² Esimerkiksi 1950-luvulta alkaen mitallinen tai muuten rytmiin panostava runous, jota monet naisrunoilijat kirjoittivat, nähtiin merkinä perin-

20. Kantola 2001, 8.

21. Hökkä 2001, 10.

22. Aiheesta esim. Lilja (utg.) 1998; Mark & Rees-Jones (eds.) 2000; Kainulainen 2002; Kähkönen 2004.

teisydestä tai vanhanaikaisuudesta. Näin tehtiin Kivikk'ahon lisäksi puhuttaessa muun muassa Sirkka Seljan, Helvi Hämäläisen ja Kirsi Kunnaksen runoudesta, kun taas kyseisten runoilijoiden 1940-luvun vapaarytmisyyttä ei osattu vielä pitää uudistavana. Kuvakielen korostaminen 50-luvulta alkaen johti osaltaan siihen, että mitan tunnusmerkit kuten riimit kytkettiin runouteen, jonka ajateltiin sopivan lähinnä lapsille.²³ Näin tietyt kategorisoinnin ja luonnehdinnan tavat muuttuvat arvotaviksi, vaikka runouden arvioinnissa kyse olisikin attribuu-teista ja määritelmistä, jotka itse asiassa ovat osaksi määrittymättömiä, avoimia ja siten korostuneen moniselitteisiä kuten juuri "uudistava", "hyvä" ja "huono". Usein taustalla onkin monenlaista asenteellisuutta ja luulottelua.

On muistettava, että se mikä nyt näyttää analyttisesti ja tulkinnallisesti oudolta tai mahdottomalta, voi olla hetken kulluttua tuiki tavallista. Sama pätee menneitten aikojenkin runoihin. Me emme havaitse kaikkea sitä, mitä kuului ja kuunneltiin menneisyydessä. Runon lukeminen ja tulkinta on runouden tapaan siten monella tavalla suhteellista ja juuri siksi mahdollisuuksille avointa.

23. Maili Öst (2004, 56–68) käsittelee kyseistä seikkaa artikkelissaan.

TIIVISTELMÄ

- Tunnettu ja tunnustettu runouden erityispiirre on, että runossa jokainen osatekijä eli komponentti merkitsee.²⁴ Runo on usein tiivis teksti, minkä vuoksi lukija mielellään pohtii jopa yksittäisen merkin tai äänteen merkitystä. Lähtökohtana on, että runo puhuttelee lukijaa kokonaisuutena, kuten Auli Viikari kirjoittaa.²⁵ Eri komponentit muodostavat runon kokoonpanon eli komposition. Näiden seikkojen jäsentämisessä tulkinnaksi lukijaa auttaa käsitteellinen analyysi. Tulkittaessa runoa lukija muotoilee osaltaan runon representaatiota.²⁶ Lukija luo runosta analyttisen ja tulkinnallisen runohahmon eli oman käsityksensä runon kokonaismerkityksestä.
- Analyysissa voi keskittyä yhteen piirteeseen, mutta usein on antoisampaa pyrkiä erittelemään useampia runon elementtejä. Näin tulkinnasta tulee kiintoisampi, ja siten tehdään oikeutta myös runojen monimuotoisuudelle ja monitulkintaisuudelle. Runon rakenneaines hahmottuu silloin syvällisemmin.
- Analyysissa kannattaa edetä vaiheittain. Yhtäältä pohditaan runon otsikkoa ja sana-ainesta (sanat, lauseet, kielikuvat) sekä muuta ilmaisua (esimerkiksi välimerkit ja ei-sanallinen aines). Toisaalta tarkastellaan runon muotoa eli sen säe- ja säkeistorakennetta ja rytmiiin vaikuttavia tekijöitä kuten mitallisuutta.²⁷ Analyysin jäl-

24. Wolosky 2001, 3.

25. Viikari 1998, 280.

26. *Representaation* voi ymmärtää kaunokirjallisuuden yhteydessä merkitsevän sel- laista kielellistä esitystä, joka kuitenkin samalla edustaa jotakin kontekstuaalista ja konkreettista. Representaationa esimerkiksi 'nainen' tarkoittaa jollakin tavoin kuvitteellista luomusta asiasta, joka samaan aikaan viittaa konkreettisiin naisiin, materiaaliseen maailmaan ja naisiin muuten liitettyihin olettamuksiin ja käsi- tyksiin. Se sisältää siten mahdollisuuksia kuvitella 'nainen' jollakin (uudella) ta- valla, vaikka sillä on kytköksensä oikeasti eläviin naisiin.

27. Ks. tämän kirjan II osio.

keen hahmotetaan se, mitä eri piirteet yhdessä merkitsevät koko- naistulkinnan kannalta. Viimeksi mainittua luonnehtii se, *mistä runossa on kysymys*. Lukijan panos – tietämys, kokemus, tilanne ja ajankohta – on analyysin ja tulkinnan kannalta merkittävä.

- Runo on osa runokokoelmaa, ja runokokoelma on puolestaan osa aikansa muuta runoutta ja runouselämää kuten esimerkiksi kirjallisuuskritiikkiä. Runouslehdestä tai internetsivulta luettuna runon välitön konteksti on toisenlainen kuin painetussa runokokoelmas- sa.²⁸ Runousarvostelujen lukeminen ja kirjallisuushistoriaan tutus- tuminen mahdollistaa sen, että omia tulkintoja voi suhteuttaa ja vertailla toisiin lukutapoihin sekä pohtia niiden eroja, yhtäläisyyk- siä ja perusteita. Kukin lukutapa on osa aikansa lukutapoja, niiden ehtoja ja mahdollisuuksia. Runouden, tutkimuksen ja lukutapojen perinne vaikuttaa lukemiseen.
- Runoissa ilmaistaan asioita usein preesens-muodossa. Runot mer- kitsevätkin lukijalleen tässä ja nyt, lukemisen hetkellä. Tämänhet- kisyyskokemus tapahtuu runon sanojen ja muodon välisen dynaamisen, kenties ratkeamattomankin suhteen kautta. Tuo jän- nite tekee runoista eläviä sekä emotionaalisesti ja ruumiillisesti aistittavia ja koettavia.

28. Runousaiheisia nettisivustoja ovat esimerkiksi *nokturno.org* (<http://www.nokturno.org/>) ja *Sähköiset säkeet* ([http://www.electricverses.net/sakeet.php? language=1](http://www.electricverses.net/sakeet.php?language=1)). Runoihin sekä runousaiheisiin kirjoituksiin ja arvosteluihin keskittyvä lehti puolestaan on *Tuli&Savu*, jolla on internetissä sisarjulkaisu (<http://tulisavu.nihil.fi/>). Kirjallisuusaiheisia sivustoja on lukuisia. Näistä voisi mainita esi- merkiksi *Rihmaston* (<http://www.rihmasto.net/>), joka tarjoaa foorumin runous- aiheiselle keskustelulle sekä ennen julkaisemattomille runoille.

POHDITTAVAA

Älä luule että pidän tärkeänä
tätä tai muutakaan yritystä ristiriidan voittamiseksi.
Turhuudessa on runon koko järki:

lintuja kuin aukkoja mustassa lumessa
kylmän ja pitkän päivän sydämellä.

- Pohdi edellä olevan Eeva-Liisa Mannerin runon (1971) sanastoa ja muotoa, tee koanalyysseja ja johda niistä mahdollisia tulkintoja. Voit noudattaa tässä luvussa esitettyä alustavaa analyysitapaa. Kuvaa analyttisesti myös sitä, miltä runo vaikuttaa. Voit käyttää apuna seuraavaa muistilistaa:
  - a) Pohdi, mikä runossa kiinnittää huomiotasi.
  - b) Käsitteellistä ensivaikutelmasi eli ota analyysivälineet käyttöön. Analyysivälineitä esitellään tarkemmin kirjan muissa luvuissa.
  - c) Jäsennä eli eritele perustellusti havainnoimiasi runon eri piirteitä analyysivälineiden avulla.
  - d) Muodosta analysoimiesi piirteiden pohjalta alustava tulkinta.
  - e) Palaa ensivaikutelmiin ja siihen, mitä et ole vielä analysoinut. Pohdi lisäksi, miten runo vaikuttaa sinuun ja millainen sävy, ilmapiiri ja tunnelma siinä tuntuu olevan. Koeta eritellä, mistä tällaiset vaikutelmat voisivat johtua.
  - f) Muodosta analyysin perusteella käsityksesi siitä, mistä runossa mielestäsi kaikkienensa on kyse.

- Tutustu Auli Viikarin (1990) tulkintaan Eila Kivikk'ahon "Tankasadusta" ja vertaile pohdiskellen sitä sekä tässä esitettyä tulkintaa omiin näkemyksiisi. Metodina on hyvä pitää mieluummin tulkintojen rinnakkaisuutta, jatkuvuutta ja limittyvyyttä kuin hierarkiaa.

LÄHTEET

- HAAPALA, VESA 2003: Kutsuja, hyppyjä, tilavaa puhetta. Pentti Saarikosken myöhäistuotannon metonymisiä ratkaisuja. *Kuvien kehässä. Tutkielmia kirjallisuudesta, poetiikasta ja retoriikasta*. Toim. VESA HAAPALA. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HEIKKINEN, VESA 2002: Kriittinen lukutaito kansalaistaitona – ja -tottelemattomuutena. *Kielikuvia* 2/2002. Saatavana osoitteessa <http://www.uta.fi/jarjestot/nsseura/kielikuvia/index.htm>
- HÖKKÄ, TUULA 2001: Runouskäsitteet liikkeessä. *Romanttinen moderni. Kirjoituksia runouskäsitteistä*. Toim. TUULA HÖKKÄ. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KAINULAINEN, SIRU 2002: Kurittomat kuvat. Näkökulma 1990-luvun turkulaiseen runouselämään. *Kurittomat kuvitelmat. Johdatus 1990-luvun kotimaiseen kirjallisuuteen*. Toim. MARKKU SOIKKELI. Turun yliopiston Taiteiden tutkimuksen laitos, Sarja A, N:o 50, Turku.
- KANTOLA, JANNA 2001: *Runous plus. Tutkielmia modernismin jälkeisestä runoudesta*. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- KIVIKK' AHO, EILA 1951: *Niityltä pois*. Runoja. Helsinki: WSOY.
- KUNNAS, MARIA-LIISA 1981: *Muodon vallankumous. Modernismin tulo suomenkieliseen lyriikkaan 1945–1959*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KÄHKÖNEN, MARJUT 2004: *Ei kenenkään veli. Naiskirjailijuuden metaforat Helvi Hämäläisen lyriikassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LILJA, EVA (utg.) 1998: *I klänningens veck. Feministiska diktanalyser*. Göteborg: Anamma.
- LUMMAA, KAROLIINA 2005: Kirjain kirjaimelta, höyhen höyheneltä – Timo Haajasen runojen lintumotiivin merkityksen konkreettisuudesta. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 1/2005.
- MANNER, EEVA-LIISA 1971: *Paetkaa purret kevein purjein*. Teema ja muunnelmia. Helsinki: Tammi.
- MARK, ALISON & REES-JONES, DERYN 2000 (eds.): *Contemporary Women's Poetry. Reading/Writing/Practice*. With a Preface by ISOBEL ARMSTRONG. London: Macmillan Press Ltd.

- OJA, OUTI 2005: Vielä 1 716 sanaa kirjallisuuden metatasosta. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 3–4/2005.
- PEARCE, LYNNE 1997: *Feminism and the Politics of Reading*. London and New York: Arnold.
- VIKARI, AULI 1990: Lyriikan runousoppia. Mervi Kantokorpi & Pirjo Lyytikäinen & Auli Viikari: *Runousopin perusteet*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- VIKARI, AULI 1998: Carpe Diem. Lukijaan suuntautumisen strategiat lyriikassa. *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta*. Toim. Lea Laitinen & Lea Rojola. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- WOLOSKY, SHIRA 2001: *The Art of Poetry. How to Read a Poem*. Oxford: Oxford University Press.
- ÖST, MAILI 2004: Riimien ruokkiminen ehdottomasti kielletty. Suomea puhuva Eliot ja 1950-luvun runolliset ruumiintoiminnot. *Runouden vuosikirja 2004 MotMot*. Toim. Pauliina Haasjoki & Siru Kainulainen. Nuoren Voiman Liitto ja WSOY.

Karoliina Lummaa

Aihe, motiivi, teema ja topos

Miksi runossa kuvataan kukkaa?

Kieleltään ja sanomaltaan mutkikkaimmassakin runossa on aina jotakin tuttua, tunnistettavaa. Kyse saattaa olla tunnelmasta, maisemasta, tilanteesta tai vain yksittäisistä esineistä. Runo kytkeytyy monella tavalla lukijan tietoihin ja kokemukseen maailmasta. Erilaisten tunnistettavien seikkojen joukosta lukija voi hahmottaa runosta asian, jonka esittämiseen runo näyttää erityisesti keskittyvän. Tämä keskeinen ja usein jo ensi lukemalta hahmottuva asia on runon aihe.¹ Arto Mellerin runon ”Viimeinen sana” aiheena on Suomea 1960- ja 1970-luvuilla puhuttanut maaseudun tyhjeneminen:

1.

Taivas on sortunut kuin suuri pato:
nyt huuhtovat kyyryt sateet
savisia maita.

Puheet kaikki on pidetty, Jumala
hylkäsi, Vennamo petti, seuraintalon pihassa
täyttyvät vedellä pyörien urat.

1. Suomela 2001, 143–144; Hosiaislouma 2003, 28.